

РОЗДІЛ 4 МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 81'253+811.581

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.23>

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ ПАТРІОТИЧНИХ ПІСЕНЬ КИТАЙСЬКОЮ МОВОЮ

THE LEXICAL FEATURES IN TRASLATION OF UKRAINIAN PATRIOTIC SONGS INTO CHINESE LANGUAGE

Нестеренко О.О.,

orcid.org/0000-0003-2294-1664

кандидат філологічних наук,

*асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Щупак А.В.,

orcid.org/0009-0004-3483-4588

студентка IV курсу бакалаврату

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано лексичні особливості перекладу українських патріотичних пісень китайською мовою на матеріалі пісень С.М. Чарнецького «Ой у лузі червона калина похилилася» («啊呀，草甸子里红色的琼花倾斜了»), Олега Луцана «Батько наш – Бандера» («我们的父亲是本德尔啊») та Тіни Кароль «Україна – це ти» («乌克兰就是你»). У роботі окреслено жанрово-тематичну специфіку українських патріотичних пісень та їх функції. У ході дослідження визначено, що до основних лінгвістичних характеристик українських патріотичних пісень належать: окличні речення, зменшено-пестливі слова, вигуки, звертання, порівняння, постійні епітети, форми майбутнього часу, використання власних назв. У статті розглянуто підходи до визначення та класифікації перекладацьких трансформацій, охарактеризовано лексичні перекладацькі трансформації та їх типологію. На основі класифікації лексичних перекладацьких трансформацій, запропонованої Фен Цінхуа, проаналізовано китайськомовні переклади патріотичних пісень. Визначено, що на лексичному рівні використано генералізацію, що передбачає заміну слів з більш вузьким значенням на лексичну одиницю із ширшим значенням; конкретизацію, що охоплює переклад слова лексичною одиницею із вузьким семантичним значенням; додавання слова (наприклад, дієслова-зв'язки 是 й рахівних слів) та заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови. Випадків вилучення слова не виявлено. Транскрибування та описовий метод визначено як основні прийоми перекладу власних назв та топонімів українських патріотичних пісень китайською мовою. У статті також окреслено проблеми при перекладі українських патріотичних пісень китайською мовою. Основні проблеми, які виникли під час перекладу пісень з української мови китайською: передача зменшено-пестливих слів без втрати сенсу, дотримання ритмічності, вибір китайського відповідника, який семантично повністю відповідатиме значенню українського слова.

Ключові слова: китайська мова, патріотична пісня, переклад, перекладацька трансформація, лексична перекладацька трансформація.

The article analyzes the lexical fetures in translation of Ukrainian patriotic songs into Chinese language on the material of S.M. Charnetsky's "Oy u luzi chervona kalyna pokhylylasia" ("啊呀，草甸子里红色的琼花倾斜了"), Oleg Lutsan's "Bat'ko nash – Bandera" ("我们的父亲是本德尔啊"), and Tina Karol's "Ukrayina – tse ty" ("乌克兰就是你"). The work outlines the genre-thematic specifics of Ukrainian patriotic songs and their functions. The study has determined that the main linguistic characteristics of Ukrainian patriotic songs include: exclamatory sentences, diminutive words, interjections, addresses, comparisons, constant epithets, future tense forms, and the use of proper names. The article discusses approaches to defining and classifying translation transformations and characterizes lexical translation transformations and their typology. Based on the classification of lexical translation transformations proposed by Fen Cinhua, Chinese translations of patriotic songs are analyzed. It was found that at the lexical level, generalization was used, which involves replacing words with a narrower meaning with a lexical unit with a wider meaning; specification, which covers the translation of a word by a lexical unit with a narrower semantic meaning; adding a word (for example, the linking verb 是 and counting words) and replacing a word of one part of speech with a word of another part of speech. No cases of word deletion were found. Transcription and descriptive methods are identified as the main techniques for translating proper names and toponyms of Ukrainian patriotic songs into Chinese. The article also outlines problems in translating Ukrainian patriotic songs into Chi-

nese. The main problems that arose during the translation of songs from Ukrainian to Chinese include conveying diminutive words without losing their meaning, maintaining rhythm, choosing a Chinese equivalent that completely corresponds to the semantic meaning of the Ukrainian word, and others.

Key words: Chinese, patriotic song, translation, translation transformation, lexical translation transformation.

Постановка проблеми. Неабияким феноменом для кожної держави є її патріотична пісня. Вона надихає, закликає до бою та містить у собі потужну духовну силу. Пісня існувала в житті кожного українця повсякчас: і в горі, і в радості, в кріпацтві, чумацтві, емігрантстві та у період вільного життя. Українці співали, колихаючи дитину, займаючись жнивартвом, співали й на заручинах та весіллі. Місце патріотичної пісні в душі українців – особливе. Ці пісні стали неабияким символом кожного, хто бореться за свою свободу.

Актуальність нашого дослідження спричинена тим, що у боротьбі за мирне життя вагомим залишається інформаційний фронт, який охоплює й популяризацію української культури, тож з'являється необхідність здійснення перекладу українських патріотичних пісень різними мовами світу, у тому числі і китайською. Крім того, актуальним постає аналіз перекладацьких трансформацій при відтворенні українських патріотичних пісень китайською мовою, зокрема на лексичному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Типологію перекладацьких трансформацій вивчали у свої працях вітчизняні та закордонні дослідники І.В. Гарник [2], О.І. Чередниченко [11], Н.А. Кірносова (порівняльний аналіз систем трансформацій в українському та китайському перекладознавстві) [5], В. Пелат (особливості перекладу китайською мовою) [12] та Фен Цінхуа [13].

Аналіз української патріотичної пісні як елементу національної свідомості запропоновано у дослідженні О.С. Дзинглюк та В.А. Гречихи [3].

У 2022 році Українська асоціація китаєзнавців почала приділяти увагу перекладу українських патріотичних пісень китайською мовою, зокрема було перекладено пісні М. Барського «Хай буде весна» («让春天来吧», переклад Романа Баканчука) та гурту Kalush Orchestra «Стефанія» («斯蒂芬妮娅», переклад Ірини Іллічук) [1].

Постановка завдання. Китайська та українська мова не є близькоспорідненими, тож мета нашої роботи полягає у дослідженні, аналізі та висвітленні лексичних особливостей перекладу українських патріотичних пісень китайською мовою. Об'єктом дослідження є лексичні перекладацькі трансформації, предметом – використання цих перекладацьких трансформацій в перекладах українських патріотичних пісень

китайською мовою. Успішна реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: розглянути лінгвопрагматичні особливості української патріотичної пісні; розкрити поняття лексичних перекладацьких трансформацій у контексті перекладу китайською мовою; проаналізувати лексичні трансформації у китайськомовних перекладах низки українських патріотичних пісень. Матеріалом дослідження слугували переклади патріотичних пісень С.М. Чарнецького «Ой у лузі червона калина похилилася» («啊呀, 草甸子里红色的琼花倾斜了») [9], О. Луцана «Батько наш – Бандера» («我们的父亲是本德尔啊») [8] та Тіни Кароль «Україна – це ти» («乌克兰就是你») китайською мовою [10].

Виклад основного матеріалу. Українська патріотична пісня бере свій початок ще з часів козаччини, «кобзарівщини» (XIX століття). Кобзарі у піснях, а люди у легендах оспівували минуле. Перші пісні патріотичного напрямку розповідали про військові походи, війни й боротьбу наших предків з іншими народами, виражають мужність, сміливість та нескореність [4]. Патріотична пісня сприяє відродженню національної свідомості та одвічних цінностей, є гімном душевного стану народу, і так чи інакше впливає на розвиток культурно-духовного життя нації.

До основних лінгвістичних особливостей українських патріотичних пісень відносимо:

Окличні речення. Наприклад: «Ми за Україну будем воювати!... Слава Україні! Всім героям слава!», «Україна – це я! Україна – це ти!».

Зменшено-пестливі слова. Наприклад: «Ой, сину ж мій, сину, вже навоювався, Без правої ручки, без ніжки зостався», «...І сонечка тепло... Моє ім'я – Вишиванка, Я – хрестик на полотні...», «Як повіє буйнесенький вітер з широких степів, То прославить по всій Україні, Січових Стрільців», «Бились наші козаченьки, До глухої ночі, Полягло наших чимало, А татар утрое».

Вигуки. Наприклад: «Ой, у лісі, лісі, під дубом зеленим», «Ой у лузі червона калина похилилася», «Гей, у полі ярої пшенички золотистий лан».

Звертання. Наприклад: «Станем, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону».

Порівняння. Наприклад: «Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці...», «Ти в душах сіяла добро, наче зерна».

Постійні епітети. У системі української мови здавна сформувалися так звані «постійні епітети»: «синє море», «червона калина», «рідний край», «червона калина», «кінь вороненький», «шлях широкий», «сизий орел», «сива зозуля», «ясний сокіл» тощо. Ці одиниці також можна виокремити у патріотичних піснях.

Використання простої форми майбутнього часу. Наприклад: «Душу, тіло ми положим за нашу свободу. І покажем, що ми, браття, козацького роду», «В ріднім краю панувати не дамо нікому; Ще у нашій Україні доленька наспіє», «А ми тую червону калину підіймемо, А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!».

Патріотичні пісні неможливі без використання власних назв: «За Карпати відоб'ється, згомонить степами, Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє», «Як у Царєграді, славних козаченьків, Вражі бусурмани, вішали на гак».

Як зазначає О.О. Селіванова, «переклад – це цілеспрямована лінгвопсихоментальна діяльність особистості перекладача як рекреативної системи, що поєднує в одному перетворювальному процесі дві фази: інтерпретацію оригінального тексту та породження на підставі цієї інтерпретації тексту-перекладу» [7, с. 452].

У контексті перекладацької діяльності дослідники використовують поняття перекладацьких трансформацій. Трансформація – «основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі» [7, с. 536].

На думку Н.А. Кірнатової, переклад слід розглядати як «перекодування з однієї системи в іншу», оскільки переклад є довгим і творчим процесом. Науковиця виокремлює два види процесів перекладу: перший – коли перекладаючи на іншу мову, можна використати слово-відповідник іншої мови, тобто здійснити переклад механічно; другий – коли через відсутність «прямого» відповідника в іншій мові перекладач вимушений шукати способи висловити думку, подану в оригіналі тексту. Саме тоді перекладач вдається до трансформацій, і переклад можна вважати трансформативним [5, с. 43–46].

Професор І.В. Гарник, досліджуючи українське перекладознавство, виділяє чотири типи трансформацій: 1) *лексичні* (конкретизація, генералізація, зміщення, додавання, вилучення), 2) *граматичні* (заміна частин мови, заміна членів речення, заміна типу речення, синтаксичні перестановки, членування речень, об'єднання речень), 3) *лексико-граматичні* (функціональні

заміни, антонімічний переклад), 4) *лексико-семантичні* (логічний розвиток значень, метонімічні зрушення, метафоричні зрушення, цілісне перетворення, компенсація втрат) [2].

Система трансформацій у китайському перекладознавстві охоплює: 1) переклад на лексичному рівні (词法翻译) (еквівалентний переклад (对等译法), конкретизація (具体译法), абстрактивізація (抽象译法), додавання слів (增词译法), вилучення слів (省词译法), об'єднання слів (合词译法), заміна частин мови (转性译法), заміна форми (换形译法)), 2) переклад на синтаксичному рівні (句法翻译) (синтаксичні перестановки (换序译法), членування речень (断句译法), логічний розвиток значень (转句译法), об'єднання речень (合句译法), скорочення речень (缩句译法), заміна типу речення (转态译法), антонімічний переклад (正反译法)), 3) переклад на рівні фразеологізмів (辞格与翻译) (еквівалентний переклад (直译法), вільний переклад (意译法)) [13].

Варто зазначити, що у нашому дослідженні під лексичною трансформацією розуміємо перекладацький прийом, коли обсяг значень лексичної одиниці оригіналу тексту та мови, на яку перекладають, не збігається (або відсутній), таким чином виникає певне відхилення від словникових відповідностей.

У контексті аналізу лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі українських патріотичних пісень китайською мовою було використано прийом *генералізації*, що передбачає заміну слів з більш вузьким значенням на слова з ширшим значенням, тобто видова назва перекладається родовою. Наприклад:

«Ой у **лузі** червона калина похилилася» / «啊呀, 草甸子里红色的琼花倾斜了». Відповідно до визначення, поданому в академічному тлумачному словнику української мови, луг – «це поросла травою і кущами лука, що використовується як пасовисько та сіножать» [6]. Для передачі цього слова було використано 草甸子 (трав'яниста болотиста місцевість), оскільки у системі китайської мови не існує прямого відповідника українському слову «луг». І навіть 草地 у словнику подано як «газон, трав'яне покриття».

«Моє ім'я – **степ широкий**» / «我的名字是旷字». Словосполучення «степ широкий» є постійним епітетом в українській мові. При перекладі слова «степ» на китайську було використане слово 旷字 «простір», тобто поняття набагато ширше, ніж «степ». Тож це також є прикладом генералізації.

Досить часто при перекладі з однієї мови на іншу важко підібрати дослівний відповідник,

часто трапляються випадки, коли міра інформаційної впорядкованості вихідної одиниці нижча за міру інформаційної впорядкованості одиниці в мові перекладу. Тож як результат виникає явище *конкретизації значення*, яке передбачає заміну слово з ширшим семантичним значенням на лексичну одиницю, яка має вужче семантичне значення, тобто конкретизація виникає тоді, коли родова назва перекладається видовою. Наприклад:

«Над **сивим** Дніпром туман» / «第聂伯河面上灰白色的雾», де 白色 має значення «сіро-білий». В системі китайської мови немає прямого відповідника слову «сивий». Тож китайці, аби сказати «сиве волосся» використовують слово 白 «білий» (сіро-білий), 白毛 – «сиве волосся».

Досить часто для того, аби при перекладі утворити правильну передачу сенсу оригіналу з дотриманням мовних норм, перекладач вдається до *додавання слова*. Варто зазначити, що перекладач не має права при перекладі додавати щось «від себе», проте інколи для збереження ритміки або граматичної цілісності речення цього важко уникнути, оскільки китайська та українська мови є дуже різними за своєю граматичною структурою. Наприклад:

«Батько наш – Бандера, Україна – мати» / «我们的父亲是本德尔啊, 乌克兰就是我们的母亲». У китайській мові між підметом (вираженням іменником або займенником) та додатком зазвичай ставиться дієслово. В українській мові можна використати структуру «Я – Ольга», але китайською – «我是奥尔加», що має дослівний переклад «Я є Ольгою». Використання дієслова-зв'язки 是 є дещо схожим на дієслово to be в англійській мові.

У перекладі «Я – хрестик на полотні» / «我是一个麻布上的十字架», «Я – сонях малий під ним» / «我在它下面是一个向日葵» окрім використання дієслова-зв'язки 是, додано рахівне слово 个 (з числівником – «один»). Китайська мова характеризується використанням рахівних слів, коли зазначається про кількість об'єктів. Умовно в українському реченні оригіналу можна додати «Я (один) хрестик на полотні», чи «Я (один) сонях малий під ним», і тоді обов'язково у китайському перекладі маємо використати рахівне слово, зокрема – 个.

У перекладі «І віра, що з нами Бог!» / «还是相信上帝与我们同在!» додано слово 同在, яке має значення «разом з» і займає позицію у кінці виразу. Часто використовується у таких виразах як «神与我们同在» / «З нами Бог» або ж «原力量与你同在» / «Нехай побуде сила з тобою».

Грамаітичні особливості китайської мови також зумовлюють і лексичні трансформації при перекладі з української мови, адже важко передати сенс дослівно, використовуючи ті ж частини мови, що в оригіналі тексту. При цьому перекладач може вдається до лексичної трансформації – *заміна частини мови*. Наприклад:

«Чогось наша славна Україна зажурилася» / «不知道因为什么我们光荣的乌克兰懊丧了». У цьому випадку українське слово «чогось» китайською було перекладене цілою структурою 不知道因为什么 «не знаю чому».

«Розпочали стрільці українські з ворогами **тан!**» / «乌克兰步兵跟敌军开始了战斗». Слово «тан» має декілька трактувань: скорочення від слова «танок», (англійською «war dance») та синонім до слова «бій» (в англійському перекладі – «battle»). Автор перекладу китайською мовою схилився до другого варіанту, оскільки вираз «розпочали тан» було перекладено як «开始了战斗», що має значення «почали боротись».

Оскільки тексти українських патріотичних пісень насичені власними назвами, топонімами, то при їх перекладі китайською мовою використовується *транскрибування*. Наприклад: «Батько наш – **Бандера, Україна** – мати» / «我们的父亲是本德尔啊, 乌克兰就是我们的母亲». Бандера – Бандерла, Україна – Украньда.

Окрім транскрибування використано і описовий прийом перекладу. Наприклад: «А ми з москалями та й не в згоді жили». «我们与莫斯科人并没有和睦相处» (що має значення «Ми з москалями не жили в злагоді»). Слово «москаль» було перекладене *莫斯科人* – «людина, що живе у Москві» (що не повною мірою розкриває значення та емоційне забарвлення слова «москаль»).

Досить часто у художніх творах (особливо піснених) задля милозвучності чи з ряду інших причин дублюються слова, відбувається тавтологія тощо. Саме через це, виконуючи переклад, перекладач має застосовувати лексичну трансформацію *вилучення слова*. Це має бути виправдано і зроблено виключно з метою усунення елементів тавтології, в жодному разі не довільно. Такої лексичної трансформації не було виявлено під час аналізу перекладів обраних патріотичних пісень.

Варто зазначити, що основною проблемою відтворення українських патріотичних пісень китайською мовою є переклад зменшено-пестливих слів, у цьому випадку втрачається ця конотація. Наприклад: «буйнесенький вітер» / «暴风» (дослівно – «буйний вітер»), «Гам лежить повстанець тяженько ранений» / «在哪里有一个

受重伤的起义者躺» (受重伤 – важкопоранений), «І сонечка тепло» / «还是太阳的温暖» (太阳 – «сонце»). Також для збереження ритміки подекуди варто синтаксично переміщувати вигуки, наприклад: «А ми нашу славу Україну, **гей, гей**, розвеселимо!» / «哟哟我们使吧光荣的乌克兰开心起来». Стійкі епітети української мови в китайсько-мовному перекладі не матимуть того ж прагматичного ефекту, наприклад, «червона калина» / «红色的琼花», для носіїв китайської мови це словосполучення не несе символізму, а лиш позначає рослину червоного кольору.

Висновки. У ході дослідження визначено, що патріотичні пісні характеризуються наявністю окличних речень, значною кількістю зменшено-пестливої лексики, вигуків, звертань, порівнянь,

постійних епітетів, а також використанням власних назв. У контексті лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі українських патріотичних пісень китайською мовою виділено такі прийоми: генералізація, конкретизація значення, додавання слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови. Також визначено, що при перекладі власних назв можливе транскрибування або описовий прийом. Лексичної трансформації вилучення слова не було виявлено у проаналізованих піснях. Передача зменшено-пестливих слів, дотримання ритмічності та вибір китайського відповідника, який семантично повністю відповідатиме значенню українського слова є основними проблемами відтворення українських патріотичних пісень китайською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боканча Р. Українські патріотичні пісні у перекладі китайською мовою. *Україна-Китай*. 2022. № 1(23). С. 140–145.
2. Гарник І.В. Типологія перекладацьких трансформацій: навчально-методична розробка на базі англійської мови. Київ : МІЛП, 2001. 27 с.
3. Дзинглюк О., Гречиха В. Патріотична пісня як невід’ємний елемент національної свідомості українців. *Закарпатські філологічні студії*. 2019, с. № 9. С. 118–124.
4. Єременко О. Історичні і літературні параметри Кобзарства як культурологічного феномена: Шевченкова інтерпретація. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: Шевченкознавчий дискурс» (Київ, 29 травня 2014 р.)*. Київ. 2014. С. 142–148.
5. Кірносова Н.А. Система трансформацій в українському та китайському перекладознавстві. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: Зб. ст.* Київ, 2007. С. 43–46.
6. ЛУГ – Академічний тлумачний словник української мови. *Академічний тлумачний словник української мови*. URL: <http://sum.in.ua/s/lugh> (дата звернення: 25.03. 2023).
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
8. Слова, текст, акорди «Батько наш – Бандера, Україна – мати!» – Українські пісні. Тексти та акорди пісень. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8387116.html> (дата звернення: 25.03. 2023).
9. Слова, текст, акорди «Ой у лузі». Етнографічний хор Гомін. Українські пісні. Тексти та акорди пісень. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8878.html>. (дата звернення: 25.03. 2023).
10. Слова, текст, акорди «Україна – це ти». Тіна Кароль – українські пісні. Тексти та акорди пісень. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8296373.html> (дата звернення: 25.03. 2023).
11. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу. Київ : Либідь, 2005. 370 с.
12. Pellatt V. *Thinking Chinese Translation*: Routledge, 2010. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203849316> (дата звернення: 23.03. 2023).
13. 实用翻译教程/冯庆华编著. 上海: 上海外语教育出版社, 2001. 761页.